

Iosephum Achaol. L. IV. c. 8. Ipse Christus: 7° opponit Matth. XIX permissionem libelli repudii simpliciter spectatam primitivae institutioni, affirmans eam ab initio non exstitisse: atqui sola permissio dimissionis sine solutione vinculi non adversatur primitivae institutioni; nam et nunc ea christianis licet, penes quos revocata est integra primitiva institutio. Probabilius est igitur libello repudii solum fuisse vinculum.

In hac re sententiae Patrum divisae videntur. Hieronymus quidem in Malachiam c. II. 16 videtur censere non fuisse absque culpa dimissionem omnem penes hebraeos, excepta causa fornicationis: non tamen constat an quae dicit, velit referre solum ad christianos an etiam ad hebraeos, qui ante Christum fuerunt. Ambiguum est pariter quod dicit in Matth. XIX. 8. Ambrosius quoque in Luc. lib. VIII. n. 7° solutionem potius vinculi supponit permissam Iudaeis, quam negat christianis. Augustinus autem qui lib. XIX contra Faustum c. 26 late exponit oeconomiam institutionis libelli repudii, de eodem loquens l. 1 De Sermone Domini in monte c. 14 ait quod « quantumvis durus esset qui vellet dimittere uxorem, cum cogitaret libello repudii dato iam sine periculo eam posse alteri nubere, facile placaretur ». Putabat ergo Augustinus solvi coniugium. Cum vero dicit (De Bono coniugali c. 8) in ea permissione Moysis exprobrationem divortii magis quam approbationem apparere, de approbatione Dei loquitur secundum voluntatem antecedentem, quae profecto deerat, imo secundum eam exprobratio habebatur, nam solum ex causa hominum, ob duritiam nempe ipsorum, permissum fuerat repudium. Basilius quidem can. 9. epist. CXCVIII, et can. 21. epist. seq. verba Ieremiae referens ex c. III. 1 mulierem dimissam, quae alteri nupserit, de qua ibi sermo est, vocat adulteram: at manifestum est s. Doctorem non interpretari data opera legem Moysis, sed obiter verba Ieremiae referre, quae seorsim sumpta congruere poterant rei, quam tunc Basilius pertractabat. Cyrillus Alex. in Malachiam II. 14. 16 ex eo quod lex permiserit libellum dare repudii negat consequi ut qui dant sint extra culpam, qui idcirco dant ut alienis copulentur. Forte peccatum in eo collocat quod non bona intentione ducantur viri repudiantes suas uxores.

In apparatu biblico plures Dissertationes continente collectas a quodam Carmelita disalceato anno 1705, exstat Tom. 3. Disputatio De ritibus nuptiarum penes Iudaeos: et ibid. a. 8 defenditur vehementer sententia negans permissum fuisse Iudaeis permissione, quae auferret peccatum, dimittere uxores suas per libellum repudii ita ut vinculum coniugale solveretur, huiusque negationis praecipua ratio est auctoritas s. Thomae, qui id dicitur negasse. Id quidem probatur

tum pluribus eius adductis testimoniis, tum ex eiusdem principio, quod scilicet, auctore Thoma, lege naturae repugnet dissolutio matrimonii. Verum 1° s. Thomas utramque opinionem hac in quaestione recitat, et eam, quam nos defendimus, probabilem vocat; imo et defendit, solutis pro ea argumentis contrariis: solum aliam sententiam communiorem dicit, in eamque se magis ferri ostendit. Cf. in 4° D. XXXIII et 1^a 2^{ae} q. CV. a. 4 ad 5. Quod vero aiunt Thomam ex solita sibi modestia probabilem vocare sententiam oppositam, non intelligimus quo spectet: neque enim credimus voluisse s. Doctorem ob modestiam asserere probabile id quod probabile non videbat. Igitur si vellemus etiam sola auctoritate s. Thomae quaestionem dirimere, nihil heic certi haberemus.

At 2° principium illud s. Thomae perperam producit. Nam habenda est prae oculis distinctio praeceptorum iuris naturae in *prima* et *secunda*, quam dedimus in Thesis XIV. n. 1. non ex nostro penu, sed ex ipso s. Thoma. Cum ergo Thomas in lib. 3° contr. Gentes c. 123 plura argumenta producit, quibus probat lege naturae non congruere dissolubilitatem coniugii, dicimus ipsum loqui de secundis praeceptis legis naturae, quibus quod magis conveniens est, proponitur. Idque evidenter demonstramus ex eo quod censuerit probabile factam fuisse Iudaeis a Deo potestatem dissolvendi coniugii: quod certe non censuisset, si arbitratus esset eam esse contra primaria legis naturae praecepta, a quibus nec Deum dispensare licet. Quod igitur Thomas l. c. docet, illud est, quod nos quoque cum eo in p. seq. docebimus.

Quid ergo tandem habemus? sententiam, quae negat permissum fuisse a Deo Iudaeis per libellum repudii dimittere uxores ita ut vinculum solveretur, fuisse aetate Thomae inter Theologos communiorem, eamque ipsi placuisse magis. Verum haec nondum satis sunt Theologo pro plena quaestionis solutione. Sententiam e contrario quam defendimus, plures primique subsellii Theologi vel ut certam vel ut probabiliorem defenderunt. Sanchez l. X. D. 1. Bellarminus De Matr. L. I. c. 17. Bonfrerius in c. 24 Deuter. Cornelius a Lapide ibid. imo et ex Thomistis Gonetus in Tom. V. Clypei D. 5 et Caietanus in Deuter. c. 24. Propria ergo argumenta proferenda sunt petita ex analysi accurata textus reique natura, quod nos e virili nostra parte praestare conati sumus.

Dices nihilominus Paulum disserte docere quod in V. T. mulier alligata erat legi viri quamdiu is viveret, ut proinde vocaretur adultera, si fuisset cum alio viro. Hoc enim ex lege (nempe Moysis) assumit ad probandum quod lex in homine dominatur, quanto tempore vivit Rom. VIII. 1-3. Ergo secundum Moysis legem

uxor quoque dimissa manebat obligata viro dimittenti quamdiu is viveret.

Respondeo primum. Haec obligatio mulieris erga virum praedicatur rursus ab Apostolo iisdem pene verbis 1. Cor. VIII. 39 eamque is tradit inter praecepta propria oeconomiae christianae, ita ut istud quoque praeceptum videatur eiusdem oeconomiae proprium esse. Quocirca liceret forte suspicari legem, ad quam (Rom. VII) provocat, esse potius legem christianam.

Respondeo secundo. Verba parenthetica: *scientibus enim legem loquor*, fas est ita interpretari: *scientibus scilicet vim legis, quaecumque ea sit, loquor*, quae vis legis in eo est nimirum ut lex homini dominetur quamdiu vivit. Id porro declarat exemplo uxoris obligatae viro suo: hoc tamen exemplum a lege quoque christiana mutuari poterat; quoniam hoc in loco, si eam recipis interpretationem, de lege mosaica non agebatur.

Respondeo tertio. Si vis τὸν νόμον Rom. VII. 4 esse legem Moysis, adverte primum quod talis lex de obligatione mulieris erga virum totidem verbis in tota lege non reperitur. At exstat secundum sensum: ubinam vero? nescio an alium locum invenias praeter Gen. II. 23. 24, ubi lex institutionis matrimonii profertur. Iam vero si ad hunc locum respexit Apostolus, quid habes? lege nempe institutionis obligatam esse indissolubiter uxorem viro et virum uxori: id nos libenter damus imo suo loco infra probabimus. At de hac re nunc non agitur: sed quaeritur utrum dispensatio ab hac lege (et cum dispensationem dicimus, profecto supponimus anteriorem legem) concessa fuerit hebraeis, qua possent viri dimittere uxores cum solutione vinculi. Id probamus ex loco Deuteronomii, ubi permittitur aliquid fuisse secus ac ab initio institutum fuerat, testatur ipse Christus: neque quod nos contendimus negat Apostolus, qui solum legem institutionis aetate sua unice valentem utpote a Christo revocatum, citat.

3° Quae ergo erant causae, propter quas libellus repudii dari poterat a viro uxori secundum permissionem Moysis? Respondemus certum haud esse quod qualibet ex causa iuxta arbitrium viri concesserit Moyses libellum repudii. Sane advertatur primo quod aetate Christi dissensio erat de hac ipsa re inter duas Iudaeorum scholas, schola Hillelis affirmante id licere qualibet ex causa vel minima, schola vero Schammai defendente id licere solum ex gravi causa non quidem solius adulterii, sed et eorum, quae illi plus minus accederent et quibus fides debita a muliere violaretur. Ex hoc porro concludimus: ergo illa aetate non erat Iudaeis certa ista interpretatio legis mosaicae ut qualibet ex causa liceret viris dare libellum

repudii, neque fuerat certa antea multoque minus exstiterat unquam aliqua huius rei declaratio authentica: sic enim nec fuisset locus quaestioni. Cum ergo per plura secula Iudaei non viderint in lege hac Moysis id quod tamen quidem recentes interpretes se adeo clare videre putant, dicendum est reapse huiusmodi interpretationem adeo certam non esse. Etsi autem non pauci ex doctoribus hebraeorum aetate Christi ita sint interpretati verba Moysis, facile quisque dabit, puto, confundendam non esse sententiam Moysis cum interpretationibus recentium auctorum hebraeorum, qui plura commenti sunt alienissima a Moysse. Imo ipsa ratio disputandi scholae Hillelis ostendit eam opinionem fuisse novam; eam enim probabat ineptissimo argumento, cum vellet verba עֲרִיבָה דְבָרָה quae sunt in statu constructo ideoque unum quid significant, accipi seorsim ac si diceretur vel עֲרִיבָה vel דְבָרָה (cf. Seldenum de uxore hebraica L. III. cc. 18. 20).

Si ipsa verba Moysis consideremus, nihil est quod cogat tam amplam adhibere interpretationem. Nam non dicitur simpliciter: *si non invenerit (mulier) gratiam in oculis viri*, sed additur determinatio quaedam, h. e. *propter aliquam foeditatem, propter rem foedam*: quae determinatio merito subintelligitur et in altero comitate, cum rursus dicitur: *si vir oderit eam*; nam de eadem re prorsus agitur h. e. de dimissione uxoris. Itaque quaestio redit ad vim huius phrasim עֲרִיבָה דְבָרָה foeditas rei h. e. foedum quid. Concedimus non solum adulterium significari, contendimus autem commode accipi de aliqua re sive actione inhonesta contra fidem matrimonii. Proprie enim עֲרִיבָה est *nuditas*, hinc turpitudine; quae cum de uxore dicuntur et trahuntur ad significandam causam, cur uxor odio habeatur a viro, pronum est ut de morali turpitudine contra matrimonii fidem intelligantur. Et licet eadem phrasim occurrat cap. praeced. v. 15 in sensu foeditatis physicae, non est tamen consequens hanc ipsam heic quoque significari; ex diversis enim adiunctis sermonis suppositio vocis variatur. Quocirca pro assequendo sensu huius phrasim nobis satis est supponere haec duo: a) quod Moyses de re iam nota loquutus sit, ut patet ex modo quo rem proponit: cum vero Christus dicat id fuisse hebraeis permittitur ob duritiam cordis, ostendit in id proclives fuisse hebraeos et in praxim identidem induxisse: ut Moyses ideoque usurpaverit eam phrasim secundum sensum iam penes hebraeos determinatum cum de uxore adhiberetur; opus est supponere b) quod haec phrasim hunc sensum, quem dicimus, tunc habuerit, quem certe, spectata ipsius etymologia, poterat habere. Historia quidem Scripturis contenta nihil suppeditat quo suadeatur aliam fuisse interpretationem practicam hebraeorum: imo fere nullum exemplum occurrit huiusmodi repudiorum (in 1° quidem Paral. VIII. 8 exemplum huius rei

exhibetur), ex quo, si aliquid colligere licet, potius colligendum est quod non adeo facile fuerit secundum legem Moysis repudium dare, ideoque non fuerint tot causae eiusdem. Interrogatio vero Pharisaeorum Matth. XIX non ostendit persuasionem fuisse populi licere viro dimittere uxorem qualibet ex causa, neque ostendit id putasse Pharisaeos qui interrogabant: ut enim tentantes Christum, ipsum id interrogarent, satis erat eos nosse hanc opinionem vigere apud aliquos doctores suae gentis, et cum Christum tentare vellent, poterant profecto urgere quoque argumenta partis sibi adversae. Non negamus tamen fieri potuisse ut phrasid usurpata olim a Moyse, deinde lapsu temporis nacta sit penes hebraeos ampliorem significationem, et secundum hanc etiam res in praxim deducta, quemadmodum postremis temporibus a non paucis doctoribus hebraeis factum est; sed, ut iam monuimus, quaestio non est de rabbinorum interpretatione, sed de ipsa sententia Moysis.

Concludimus ergo certum haud esse quod Moyses permiserit viro repudium dare uxori *qualibet ex causa*, et probabile satis esse quod solum permiserit ex causa gravi violante fidem matrimonii, ut schola quoque Schammai interpretabatur. His statutis patet responsio ad difficultatem propositam ex lege Moysis. Nam non ex qualibet causa Moyses permisit viro dimittere uxorem, aut saltem id nequit certo affirmari: neque certum est id, cum licuit, factum fuisse a viro absque ullo interventu personae cuiusdam publicae cognoscentis actum, aut certe testium, ut volunt Rabbinii (cf. Seldenus l. c. c. 25), et forte libellum ipsum persona publica scribebat, ut vult Augustinus l. c. ex L. XIX contra Faustum: etsi id nondum in hebraeorum commentariis compertum esse putet Seldenus l. c. Atqui haec est prorsus alia ratio repudii ac ea quam nos superius impugnavimus: ergo.

V. At dissolubilitas intrinseca ex certis tantummodo causis, quibus bona propria matrimonii non impediuntur, quae certis legibus regatur potiora incommoda caventibus actumque difficiliorem ac rarum reddentibus, fiatque cum consensu independentis auctoritatis, non repugnat primario naturae iuri. Argumentum primum pro hac doctrina peti potest ex permissione repudii facta hebraeis a Deo, si vere repudium eo spectabat ut matrimonii vinculum solveretur. Nam in hac hypothesis vere erat vir qui dimittebat uxorem, liberam eam esse iubens per libellum repudii: servabatur quidem forma praescripta a lege, sed dimissio et repudium auctoritate viri fiebat; ideoque erat dissolutio intrinseca. Porro in ea lege non plures erant certe cautiones quam quas nos posuimus in enunciatione nostrae assertionis. Cum ergo Deus potestatem dandi libelli repudii permiserit

omnibus viris hebraeis, nec tamen in populo suo matrimonii essentiam destruxerit, consequitur quod aliqua potestas dissolutionis seu dissolubilitas intrinseca non repugnet naturae legibus saltem primariis. Et quia per se quoad potestatem in corpus alterius, quae vinculum coniugale constituitur, par est ius in utroque coniuge, hinc quod viro licet, licet quoque per se uxori.

Et sane fac filiis iam esse quoad educationem et victum satis provisum, fac uxorem esse sterilem, difficile probabis (ait Bellarminus De Matrim. c. 4) essentiae matrimonii repugnare dissolutionem: imo nihil est quod spectato solo naturae iure ipsam repugnare demonstret: petitur enim haec demonstratio ex finibus talis unionis. Fac praeterea alterum coniugum moechari; cum naturali horrore refugiat coniux a contractu et familiaritate partis, quae adeo fidem violavit, an si praesertim nulli adhuc sunt filii, lex primaria naturae alteri parti offensae negat ius se separandi et alias contrahendi nuptias ut contra votum innumpta maneat et ex culpa alterius privetur bono prolis et freno concupiscentiae? Postulari quidem potest ut certis limitibus coerceatur haec potestas, certisque legibus independentibus ab arbitrio singulorum regatur, quae in re nihil amplius postulari posse arbitramur quam quod exposuimus ab initio in enunciatione huius partis: at his positis nequis probare iure naturae repugnare essentiae matrimonii dissolubilitatem intrinsecam in huiusmodi casibus, nisi probes eidem repugnare quamlibet dissolubilitatem; quod tamen falsum est. Quodcumque enim argumentum efficias, huc redibit ut vel ex finibus matrimonii vel ex natura ipsa obligationis coniugum ab initio susceptae demonstres repugnare primario naturae iuri hanc dissolubilitatem. Iam vero ex finibus id nequis demonstrare, ut vidimus: si vero arguis ex natura obligationis, cum haec eadem semper sit, efficies esse contra primarium naturae ius quamlibet dissolutionem, eo quod adversetur illi obligationi: si autem concedis cum natura illius obligationis posse componi aliquam eiusdem dissolutionem, tunc quomodo probas etiam hanc dissolubilitatem, de qua loquimur, repugnare primario naturae iuri? Porro aliquam dissolutionem pati vinculum coniugale certum est et inferius videbimus.

Haec, quam defendimus, est certe sententia Augustini, qui indissolubilitatem plenam censet propriam esse matrimonii christiani eo quod sacramentum est, imo in ea ponit rem sacramenti (loquitur autem Augustinus de indissolubilitate praesertim intrinseca: nam extrinseca quaedam matrimoniis christianis competit, ut postea videbimus): ergo eam Augustinus non agnovit in matrimonio, spectato solo naturae iure.

VI. Haec tamen intrinseca dissolubilitas, de qua modo locuti

sumus, opponitur secundariis naturae iuribus. Quod enim essentiae matrimonii per se est congruum et conveniens magis, ita ut oppositum plus minus dedeceat, illud secundariis iuribus naturae praecipitur. Porro congruit certe et maxime convenit matrimonio, ut intrinsece sit prorsus indissolubile. Sane abhorret a matrimonio quod coniux, dum est ligatus, cogitet de alio matrimonio ineundo; minuitur enim hoc ipso illa mutua amicitia, quae tamen sponte sequitur ex tam arcta et naturali communicatione, quam alter sui facit alteri: atqui nisi indissolubilis sit unio, illud non tantum ex vitio hominis, sed per se consequi posset et consequeretur. Praeterea uxor est quadam certa ratione caro viri, et vir quoque caro mulieris; sunt enim una caro: atqui *nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam* (Ephes. V. 2); ergo natura divortium refugit, sicut odium propriae carnis, cum aliquo quidem discrimine, secundum quod coniux et caro proprie differunt. Rursus indissolubilitate matrimonii per se bono prolis certius providetur ac pudori uxoris honestius consulitur: sic communio vitae, unio animorum, status familiae ac affinitatum necessitas firmior et sanctor est. Tandem hoc pacto distinctio familiarum certior ac pax inter diversas familias tutior est et ita bono societatis humanae melius consulitur. Quod si aliquando contingit decere ut solvatur vinculum, id non est opus fieri potestate coniugum, sed fieri potest auctoritate superioris, ideoque extrinsece. Quare merito haec indissolubilitas sancita est lege institutionis.

Obiici solent inconvenientia quaedam, quae locum habent posita indissolubilitate matrimonii cum odium seu fastidium successerit amori: verum 1) haec non praeponderant iis quae ex dissolubilitate orientur: 2) haec sunt incommoda singularum personarum; ea vero quae a dissolubilitate oriuntur, adversantur plus minus ipsi matrimonio finique intento per ipsum a natura: 3) haec non per se existunt sed ex mala hominum voluntate, qui liberi cum sint, possunt ea impedire ex quibus originem ducunt; illa vero per se ex dissolubilitate orientur. Ceterum confer quae de hoc argumento disputabimus data opera in Th. XXIII.

Iuxta modo dicta intelligimus iure damnatam proposit. 67 in Syllabo Pii IX. « Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile, et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest ».

THESIS XVII.

Traditione catholica constat matrimonium christianum non solum consummatum sed et ratum tantum esse intrinsece indissolubile in causa quoque adulterii.

I. Nunc speciatim de indissolubilitate matrimonii christiani. Adverte plures Theologos (cf. Sanchez L. II. D. 13) in hac quaestione non uti hac distinctione indissolubilitatis in intrinsecam et extrinsecam, idque unum spectare pro affirmanda sive neganda indissolubilitate, utrum matrimonium solvi possit. Cum autem negant omne matrimonium esse prorsus indissolubile solumque matrimonium consummatum christianorum tale esse affirmant, spectant reapse indissolubilitatem eam, quam extrinsecam diximus, qua matrimonium ratum fidelium et consummatum quoque infidelium carere potest. Convenit tamen inter omnes matrimonium consummatum fidelium esse prorsus indissolubile, non vero consentiunt in assignanda huius rei intrinseca ratione, nimirum an id sit iure naturae, an iure positivo Dei, an ecclesiastico, an ratione sacramenti, an ratione certae significationis. Primum oportebit veritatem demonstrare, tum eius rationem investigare. Dicimus ergo matrimonium christianum sive ratum sive consummatum esse intrinsece indissolubile etiam in causa adulterii alterutrius coniugis. Difficultas est ex verbis Matthaei XIX et ex praxi Graecorum et quorundam Patrum sententiis, an scilicet christianis propter fornicationem vel adulterium coniugis facta sit potestas, quae ob alias quoque causas Iudaeis competebat, dissolvendi nempe vinculum coniugale.

II. Doctrina est asserta a Trid. Conc. De Matrim. cn. 5. Si quis dixerit propter haeresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a coniuge, dissolvi posse matrimonii vinculum, A. S. et cn. 7. Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit et eam, quae dimisso adultero, alii nupserit: A. S. In his canonibus sermo est simpliciter de matrimonio, quod saltem est matrimonium christianorum ad quos spectant hi canones; nulla distinctione facta inter ratum et consummatum. Potestas quae negatur, est certe potestas, quae ipsis coniugibus competat; si haec enim adsit, falsi sunt per se et sim-